

шляху уніфікації колізійних норм міжнародного приватного права і сприятиме вдосконаленню регулювання зовнішньоекономічних відносин і, тим самим,— входженню України в європейське співтовариство.

Бібліографічні посилання

1. *Галянтич М.* Колізія нормативних актів: вимушений шлях розвитку права/ М. Галянтич // *Право України.* – 1996. – №6. – С.33-36.
2. *Иссад М.* Международное частное право./ М. Иссад. – М.,1989. – С.79;
3. Кодифікація приватного (цивільного) права України./ за ред. *А. С. Довгерт.* – К., 2000. –С. 292 – 307.
4. *Корецький В. М.* Нариси англо-американської доктрини і практики міжнародного приватного права./ В. М. Корецький – К.,1952.
5. *Луц Л. А.* Курс международного частного права. В 3-х тт. Т.1. – М., 2001. –С.123 – 125.
6. Міжнародне приватне право: питання кодифікації / за ред. *В. Кисіль.* – К.,2000.-11 – 64 с.
7. Международное частное право / под ред. *Н. И. Марышевой.* – М.,2003. – С.26 –27; .
8. *Попов А. А.* Международное частное право. / А. А. Попов. – Х.,1998. – С.49-53.
9. *Рубанов А. А.* Теоретические основы международного взаимодействия национальных правовых систем. – М.,1997.– С.32.
10. *Фединяк Г. С.,Фединяк Л. С.* Міжнародне приватне право. / Г. С. Фединяк, Л. С. Фединяк. – К.,2008. – С48 – 49.;
11. *Чешир Д., Норт П.* Международное частное право. / Д. Чешир, П. Норт. – М.,1992. – С.96 – 99.

УДК 341.238

В. М. Бараєв

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ НЕЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Досліджуються окремі аспекти проблеми дотримання принципу незастосування сили і погрози силою в сучасний період, підкреслюється її важливість у формуванні ефективної системи світової і регіональної безпеки, а також міжнародно-правової позиції в цих сферах міжнародних відносин. За підсумками дослідження сформульовані відповідні висновки. Ключові слова: міжнародне право, принцип незастосування сили та загрози силою, неправомірні силові дії, агресія, санкції Ради Безпеки ООН.

Исследуются отдельные аспекты проблемы соблюдения принципа неприменения силы и угрозы силой в современный период, подчеркивается её возможность в формировании эффективной системы международной и

региональной безопасности, а также международно-правовой позиции Украины в этих сферах международных отношений. По итогам исследования сформулированы соответствующие выводы. Ключевые слова: международное право, принцип неприменения силы и угрозы силой, неправомерные силовые действия, агрессия, санкции Совета Безопасности ООН.

In this article there are researching definite aspects of the observing of the inapplicability of the Force and threaten by Force in contemporary period. It is emphasizing its importance in the forming of the effective systems of the world and regional safety and international-law position of Ukraine in this sphere of the international attitude. By the results of the researching there are formed the corresponding conclusion. . Keywords: international law, principle of the non-use of force and threat by force, wrong power acts, aggression, approvals of security of UNO council.

Актуальність проблематики, пов'язаної з дотриманням одного з основних принципів міжнародного права – незастосування сили і погрози силою в сучасний період, безперечно, зростає. Так, В. Путін у виступі на Мюнхенській конференції з питань політики безпеки 10 лютого 2007 р. заявив таке: «Сьогодні ми спостерігаємо майже нічим не стримуване гіпертрофоване застосування сили в міжнародних відносинах – військової сили – сили, яка кидає світ у безодню ідучих один за одним конфліктів. У результаті бракує сил на комплексне залагодження жодного з них. Стає неможливим і їх політичне вирішення. Ми спостерігаємо все більше зневажання міжнародного права» [7].

З такою оцінкою стану міжнародних відносин можна з певними зауваженнями погодитися. А тому – й визнати необхідність подальшого і більш ретельного розгляду в свою чергу питань, пов'язаних з реалізацією названого принципу, який закріплений п. 4 ст. 2 Статуту ООН. Він встановлює обов'язок для всіх членів організації ООН утримуватися від погрози силою чи її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави або будь-яким іншим чином, не сумісним з цілями ООН. Указана проблема пов'язана з науковими та практичними завданнями. Серед них - з'ясування змісту принципу незастосування сили в контексті сучасних умов, міжнародно-правовий аналіз й оцінка фактів силових дій, питання формування міжнародно-правової позиції України у вказаній сфері, її безпекової політики тощо.

У науці міжнародного права колишнього СРСР найбільш повно концептуальні положення щодо принципу незастосування сили чи погрози силою викладені у відповідних розділах та параграфах томів семитомного «Курсу міжнародного права» (М.: Наука; 1989-1990). У першому томі цього видання проблема розглядається в історико – правовому аспекті [1, с. 77-89, 122], у другому – з'ясовуються питання нормативного змісту названого принципу та шляхи підвищення його ефективності в регулюванні міжнародних відносин [2, с. 64-85], у четвертому – цей принцип розглядається в контексті права міжнародної безпеки [4, с.156-210]. У працях дослідників держав СНД особливе значення надається зв'язкові принципу незастосування сили із принципом недоторканості територіальної цілісності. Як стверджується в одному з українських навчальних посібників, принцип незастосування сили створив умови для формування принципу територіальної недоторканості (непорушності кордонів) [6, с. 268].

Стосовно західних досліджень необхідно вказати на їх оперативність у реагуванні на нові факти в аспекті аналізу й оцінки останніх. Разом з тим знайомство із вказаними працями наводить на думку, що вони, зазвичай, переслідують мету легалізації застосування сили власними та союзними урядами . Звідсіля і висновки про «неефективність ООН», внаслідок чого, мовляв, частково відродилося одностороннє «право на війну» і тлумачення ст. 51 Статуту ООН в сенсі того, що вона буцімто залишає дозвіл на «превентивну самооборону» чи на застосування сили задля знищення терористів на території інших держав. До цього можна додати й концепції «гуманітарної інтервенції», правомірності використання сили з метою захисту життя і майна своїх громадян на території інших країн, тощо [5, с. 428-434]. Власне, на таких засадах базуються й міжнародно-правові позиції провідних держав світу, передусім США. Мета цієї статті полягає у спробі теоретичного аналізу нових явищ і проблем, пов'язаних із дотриманням принципу незастосування сили і погрози силою. Конкретними задачами, враховуючи обсяг публікації, автор визначив аналіз нормативного змісту

вказаного змісту та юридичну оцінку деяких актуальних для України фактів силових дій в останні роки.

В аналізі принципу незастосування сили та погрози силою поперед все доцільно вказати на таке. У правовій літературі його нормативний зміст визначається на основі резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, які тим чи іншим чином торкаються цього питання, та подібних документів регіональних міжнародних організацій – Заключного та наступних актів НБСЄ. Оскільки зміст указаних актів доволі докладно викладений і проаналізований у дослідженнях, то немає потреби робити це ще раз. Але разом з тим належить зазначити, що автори названих праць не враховують окремі обставини. По-перше, акти ГА ООН, а тим більше ОБСЄ, ПАРЕ, інститутів Євросоюзу не мають обов'язкової в юридичному сенсі сили. По-друге, вони містять доволі різномірний нормативний та інший матеріал. Тут можна виявити зафіксовані звичаєво-правові норми загального міжнародного права, обов'язковість яких визнається всією спільнотою «цивілізованих» держав, локальні норми, інші положення, у т.ч. і «благі побажання»; отже, для того, щоб з'ясувати «діє» чи «не діє» принцип, необхідно виявити ті його нормативні компоненти, які визнаються міжнародною спільнотою як юридичні норми. У першу чергу – імперативні норми загального міжнародного права. З ними, як відомо, пов'язана і концепція зобов'язань «стосовно кожного», порушення яких може утворювати склад міжнародного злочину.

На думку автора, когентне «ядро» принципу незастосування сили та погрози силою становлять норми, які забороняють її застосування в такий спосіб, коли вона стає єдиним чи головним чинником територіальної дезінтеграції, руйнування територіальної цілісності суверенної держави, позбавлення її політичної незалежності чи правосуб'єктності. Відносно новим моментам у ООН можна визнати процесуальний механізм реалізації міжнародних правил, які забороняють агресію і встановлюють заходи примусового характеру. На нашу думку, якщо не вимагати від принципу

незастосування сили неможливого, то слід припустити, що в своїй когентній частині останній все ж таки «працює». Можна назвати лише два факти дій, котрі закінчилися невдало для їх ініціаторів. Це – війна 1950-1953 рр., під час якої спочатку КНДР намагалася силою приєднати суверенну Республіку Корею до себе. Інший випадок пов'язаний із спробою Іраку захопити Кувейт, але вже, скажімо, «війна» 1967 р. мала очевидні ознаки реалізації Ізраїлем права на самооборону згідно зі ст. 51 Статуту ООН, хоча «східним» блоком на чолі з СРСР, він звинувачувався у скоєнні акту агресії. Доволі слабкою була й реакція на окупацію Індонезією у 1974 р. Східного Тімору – колонії Португалії – з наступними перетвореннями його на 25-ту провінцію держави. І не дивно: адже ця дія не зазіхала на політичну незалежність, суверенітет і територіальну цілісність Португалії, хоча й була неправомірною. Зрозуміло, названі й інші силові акції далеко не у всьому були бездоганними з точки зору міжнародної легітимності. Але ці аспекти вимагають спеціального дослідження.

Підвищенню ефективності принципу незастосування сили могла б надалі сприяти його кодифікація, конкретизація, розробка нормативного механізму відповідальності та закріплення відповідних норм в юридично зобов'язуючих договорах. Свого часу колишній СРСР вносив пропозицію укласти Всесвітній договір про незастосування сили в міжнародних відносинах, але реалізація цієї ініціативи припинилася ще в 1987 р., коли була прийнята Декларація про посилення принципу відмови від погрози силою чи її застосування в міжнародних справах. Міністр з іноземних справ РФ С. Лавров у виступі на міжнародній конференції «60 років Перемоги, створення ООН і міжнародне право» у 2005 р. висловився проти того, щоб були розроблені й прийняті в зобов'язуючій формі критерії протиправного застосування сили, якими повинна була б «автоматично» керуватися Рада Безпеки ООН при прийнятті відповідних рішень [4]. У такому підході простежується намагання зберегти в цілому той нормативний і інституціональний механізм міжнародної безпеки, який склався внаслідок

Другої світової війни і в якому, очевидно, політичні чинники переважають юридичні засоби.

Одна із основних проблем дотримання принципу незастосування сили та погрози силою полягає в тому, що Статут надає доволі надійні гарантії того, що спроби чисто силовими методами здійснити територіальну дезінтеграцію суверенної держави чи позбавити її політичної незалежності закінчаться невдало для їх ініціаторів. Але водночас у сьогоdnішньому нормативному вигляді принцип залишає доволі широке поле для силових дій. Це необхідно враховувати і в міжнародно-правових оцінках тих чи інших військових конфліктів та актів застосування сили, відокремлювати юридичний аспект від суто політичних висновків, і у формуванні міжнародно-правової позиції. Розуміти, що в разі зміцнення, скажімо, внутрішніх чинників порушення територіальної цілісності, соціальної дезінтеграції сам по собі розглянутий принцип нікого і ні від чого не врятує.

Бібліографічні посилання

1. *Баскин Д. А.* Курс международного права. – В 7 т. Т.1: Понятие предмет и система международного права / *Д. А. Баскин, Н. Б. Крылов, Д. Б. Левин* и др. – М. 1989.-
2. *Игнатенко Г. В.* Курс международного права. – В 7 т. Т.2: Принципы международного права / *Г. В. Игнатенко, В. А. Карташкин, Б. М. Клименко.* – М. 1989.-
3. Курс международного права. – В 7 т. Т.4: Отрасли международного права. – М., 1990.-
4. *Лавров С.* Вступление на международной конференции «60 лет Победы, создание ООН и международное право» [Електроний ресурс]/<http://www.interpravo.ru/publication/>
5. *Маланчук П.* Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом: вид. сьоме – Х: Конезм, 2000.-
6. Міжнародне право: навч. посібник /за ред. *М. В. Бурменського.* – К., 2005.-
7. *Путин В.* Выступление на Мюнхенской конференции по вопросам политической безопасности 10 февраля 2007 г.[Електроний ресурс]/ *В.В. Путин* //http://ei1918.ru/historical_speeches/putina-mjunchen/html/